

РОЗДІЛ IV. АДМІНІСТРАТИВНЕ ТА ФІНАНСОВЕ ПРАВО

УДК 342.95: 351.74

ПОЛІЦЕЙСЬКІ ЗАХОДИ ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Коваленко Л.П., д.ю.н., професор,
Тарасов І.С., студент

*Національний юридичний університет України імені Ярослава Мудрого,
вул. Пушкінська, 77, м. Харків, Україна
kovalenkolar@mail.ru, ihortarasov@gmail.com*

Стаття присвячена дослідженню механізму застосування превентивних і примусових заходів патрульної поліції України, їх детальному розкриттю і співвідношенню в умовах сьогоденної реформи правоохоронної системи України. Проаналізовано різні аспекти профілактичної роботи поліцейського, якій відводиться провідна роль у регулюванні суспільних відносин. Водночас визначено виключні випадки застосування заходів примусу. Запропоновано нові шляхи вдосконалення законодавства у сфері запобіжної діяльності, зокрема розширення повноважень поліцейського в користуванні вогнепальною зброєю.

Ключові слова: патрульна поліція, превентивні заходи, примусові заходи, профілактична робота, примус.

ПОЛИЦЕЙСКИЕ МЕРЫ ПАТРУЛЬНОЙ ПОЛИЦИИ

Коваленко Л.П., Тарасов И.С.

*Национальный юридический университет Украины имени Ярослава Мудрого,
ул. Пушкинская, 77, г. Харьков, Украина
kovalenkolar@mail.ru, ihortarasov@gmail.com*

Статья посвящена исследованию механизма применения превентивных и принудительных мер патрульной полиции Украины, их детальному раскрытию и соотношению в условиях сегодняшней реформы правоохранительной системы Украины. Проанализированы различные аспекты профилактической работы полицейского, которым отводится ведущая роль в регулировании общественных отношений. Наряду с тем определены исключительные случаи применения мер принуждения. Предложены новые пути совершенствования законодательства в сфере предупредительной деятельности, в частности расширение полномочий полицейского в пользовании огнестрельным оружием.

Ключевые слова: патрульная полиция, превентивные меры, принудительные меры, профилактическая работа, принуждение.

POLICE PATROL ACTIVITIES

Kovalenko L.P., Tarasov I.S.

*Yaroslav Mudryi National law university, str. Pushkinskaya, 77, Kharkiv, Ukraine
kovalenkolar@mail.ru, ihortarasov@gmail.com*

This Article is dedicated to the research of such conceptions, as “preclusive” and “compulsory” measures of Patrol service of Ukraine, their detail disclosure and correlation in the context of reform of law-enforcement system of Ukraine. Peculiarity of the relations between police and the society in the context of complex process of the patrol of location, that includes preventative and forced activities as a reaction of the patrol police on offense has been considered. Special attention was paid to the procedure of enforcing of such activities, to the rights of a policeman and a person that is the object of prophylactic and forced activities.

Moreover, the ways of improving of Ukrainian legislature on behalf of prevention and counteraction of administrative offenses and crimes were developed. According to the strategy of a new legislature, patrol police functions as a service, not a force institution, using measures of administrative influence. Due to the task, that are laid on patrol police, this institution does preventative and prophylactic activity, which aims to prevent committing of crimes. An important part of various preventative measures of patrol police must cooperate with society. Objects of such preventative activity are potential victim, offender and the security system in general.

Thus, according to law, preventative measures of the patrol police constitute the anticipation or reducing negative consequences of actions or inactions of criminals of actions or inactions of criminals. Police force constitutes using of psychological or physical measures of influence on consciousness and behavior of people, in order to achieve strict obeying of obligations, to develop social relations and to ensure law order. Preventive measures implemented by action through police surveillance, inspection, survey and care, which found its disclosure in certain provisions of the specific police preventive measures. Police measures of influence include physical influence (force), use of special measures and use of firearms. Each of these kinds of influence is possible only if preventative police measures are not

effective enough and do not give an opportunity to policeman to execute his authority which he has according according to the law.

Taking everything into account, the legislation of Ukraine provides a fairly clear guidelines on the procedure and extent of police patrol preventive and enforcement measures. Analyzing contemporary conditions of social relations in the context of conduction of the Anti-terroristic operation, that led to a free turn of firearms in the country, increase of crime level, the provisions of legal documents of executive authorities must be reconsidered and changed, in order to adjust them to contemporary conditions, enlargement of policeman authority in the sphere of using the firearms, including giving them the opportunity to use firearms as preventative measures, when it can quickly lead to the solution of overcoming the resistance of a criminal. That could legally expand the potential of patrol police, as of authority of primary reaction on decrease of committed offences and crimes.

Key words: patrol service, police, preclusive measures, compulsory measures.

Діяльність новоствореної патрульної поліції спрямована на забезпечення публічної безпеки й порядку охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства й держави та протидії злочинності. На сьогоднішній день реформування системи органів виконавчої влади визнано одним із пріоритетних напрямів державного будівництва. У контексті реалізації адміністративної реформи в Україні особлива увага приділяється вдосконаленню організаційно-правових засад діяльності органів внутрішніх справ, що об'єктивно зумовлено прагненням забезпечити якісне виконання завдань у сфері публічної безпеки [1, с. 639]. Із цією метою новостворений орган охорони правопорядку отримав законодавчо регламентовані заходи впливу для виконання покладених на нього обов'язків. Так, згідно зі ст. 29 Закону України «Про національну поліцію», поліцейські заходи – це дії або комплекс дій превентивного чи примусового характеру, які обмежують певні права і свободи людини та застосовуються поліцейськими, відповідно до закону, для забезпечення виконання покладених на них повноважень [4]. Стратегічними напрямками діяльності патрульної поліції визнано превенцію, а саме роз'яснювально-превентивну діяльність та інтервенцію – застосування легітимних заходів примусу. Отже, на відміну від попереднього Закону України «Про міліцію», поліцейські заходи вперше поділено на превентивні та примусові, детально розкрито в положеннях розділу V Закону.

Різні аспекти діяльності працівників правоохоронних органів щодо запобігання правопорушенням шляхом використання превентивних або примусових заходів були предметом дослідження низки вітчизняних учених, таких як О.С. Проневич, В.В. Чумак, О.С. Юнін, М.Г. Колодяжний, С.І. Братков та ін. Проте багато питань, порушених у наукових працях цих авторів, досліджувалися фрагментарно або без комплексного підходу. Тому навіть сьогодні проблема запобігання адміністративним правопорушенням і злочинам через застосування превентивних або примусових заходів у роботі правоохоронних органів залишається недостатньо вивченою, а сама система профілактичної роботи – недостатньо розвиненою. До сьогоднішнього часу не було розроблено єдиної правової доктрини щодо класифікації поліцейських заходів [2, с. 96].

Метою статті є аналіз забезпечення патрульними поліцейськими громадської безпеки шляхом поліцейських заходів, а також питань розвитку цієї служби в системі державних органів унаслідок таких суттєвих нововведень. Потрібно розглянути специфіку відносин поліції з населенням у рамках такого поняття, як комплексне патрулювання місцевості, що включає превентивні та примусові заходи реагування патрульної поліції на правопорушення, звернути особливу увагу на порядок проведення цих заходів, на права поліцейського й особи, щодо якої проводиться профілактична або силова робота, а також розробити шляхи вдосконалення чинного законодавства України у сфері запобігання й протидії адміністративним правопорушенням і злочинам [3, с. 59].

Згідно зі стратегією нового законодавства, патрульна поліція повинна функціонувати передусім як сервісний, а не силовий орган, застосовуючи заходи адміністративного впливу. Відповідно до покладених на неї завдань, патрульна поліція здійснює превентивну та профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню правопорушень. Важливою складовою частиною будь-яких превентивних заходів патрульної поліції має бути робота з громадськістю. Об'єктом спрямування такої превентивної діяльності насамперед будуть потенційний потерпілий, правопорушник і система безпеки загалом. Так, згідно із Законом, превентивні заходи патрульної поліції полягають у запобіганні негативним наслідкам дій чи бездіяльності правопорушників або зменшенні їх. Їх деяку конкретизацію ми можемо знайти в ст. ст. 32-41. Під час проведення превентивних поліцейських заходів поліцейський зобов'язаний повідомити особі про причини застосування до неї превентивних заходів, а також довести до її відома нормативно-правові акти, на підставі яких застосовуються такі заходи. Превентивні поліцейські заходи здійснюються задля профілактики різних правопорушень і

мають на меті запобігти самій можливості доведення незаконного наміру на початкових стадіях, полягають у застосуванні поліцейськими комунікативних заходів щодо особи без залучення фізичної сили, спеціальних засобів або вогнепальної зброї. Превентивні заходи реалізуються шляхом активних дій поліцейського через спостереження, перевірку, опитування та піклування, що й розкрито в окремих положеннях Закону про конкретні поліцейські превентивні заходи. Концепція цієї проактивної діяльності сприяє перегляду ієрархії форм виконання службових якостей працівників патрульної поліції. Уважаємо, що до проактивних форм діяльності поліції доцільно зарахувати реалізацію системних практичних заходів у рамках цільових поліцейських превентивних програм: налагодження партнерської взаємодії з населенням, створення в громадських місцях поліцейських офісів або міні-дільниць, залучення членів територіальних громад до участі в заходах з охорони публічного порядку, забезпечення автомобільного, пішого або велосипедного патрулювання, з метою підвищення щільності поліцейських сил і досягнення ефекту присутності, а також виявлення та артикуляції наявних проблем і пошуку оптимальних шляхів їх вирішення. Така проактивна діяльність є належною лише за наявності суспільної довіри до поліції [1, с. 642].

Поліцейський примус полягає в застосуванні засобів психологічного або фізичного впливу на свідомість і поведінку людей, з метою досягнення чіткого виконання встановлених обов'язків, розвитку суспільних відносин, забезпечення правопорядку й законності. Поліцейські заходи примусу включають фізичний вплив (силу), застосування спеціальних засобів і вогнепальної зброї. Будь-який із цих видів примусу є можливим лише за умови, якщо превентивні поліцейські заходи не є ефективними та не надають можливість виконання поліцейським повноважень, покладених на нього Законом. Закон містить чіткі підстави застосування таких заходів, які описані в ст. ст. 44-46. Ігнорування працівником цих підстав має наслідком притягнення його до дисциплінарної, адміністративної або кримінальної відповідальності, залежно від ступеня настання суспільно-небезпечних наслідків. Поліцейський примус напряму пов'язаний із таким юридичним поняттям, як «крайня необхідність», і може застосовуватися лише у виняткових випадках.

Фізичний вплив (сила) як один із видів заходів примусу полягає у входженні поліцейського особисто або в складі групи (підрозділу) у тілесний контакт із правопорушником, тобто застосуванні поліцейським тактичних прийомів і навичок рукопашного бою, з метою нейтралізації фізичного спротиву правопорушника. Такий захід застосовується в таких цілях:

- 1) забезпечення особистої безпеки працівника або/та безпеки інших осіб;
- 2) припинення правопорушення;
- 3) затримання особи й доставляння її в службове приміщення територіального органу або підрозділу поліції, приміщення муніципального органу, інше службове приміщення для осіб, які вчинили адміністративні або кримінальні правопорушення або підозрюються в учиненні таких правопорушень.

Реалізація таких заходів є можлива лише тоді, якщо існували достатні та очевидні підстави їх застосування, у зв'язку з численними законними вимогами поліцейського або ситуацією, що вимагає негайного фізичного втручання [6]. Застосування спеціальних засобів працівником дозволяється лише після проходження відповідної спеціальної підготовки. Порядок застосування спеціальних засобів регламентується ст. 45 Закону України «Про Національну поліцію» та Постановою Ради Міністрів Української РСР «Про затвердження Правил застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку» від 27.02.1991. Обидва нормативно-правові акти є взаємодоповнюючими й містять положення, які подають чіткий перелік таких засобів і межі їх застосування. Спеціальні засоби застосовуються у випадках, коли використані й не дали бажаних результатів усі інші форми попереднього впливу на правопорушників. Метою застосування таких заходів є:

- 1) захист громадян і самозахист працівника патрульної поліції від нападу та інших дій, що створюють загрозу їхньому життю;
- 2) припинення масових заворушень або групових порушень громадського порядку;
- 3) для відбиття нападів на будівлі, приміщення, споруди, транспортні засоби незалежно від їх належності;

- 4) для припинення масового захоплення землі та інших дій, що можуть призвести до зіткнення груп населення, а також діянь, які паралізують роботу транспорту, життєдіяльність населених пунктів, посягають на громадський спокій, життя і здоров'я людей;
- 5) для затримання й доставляння осіб, що здійснили адміністративне чи кримінальне правопорушення, до відділів органів поліції.

Використанню спеціальних засобів, за винятком необхідності відбиття раптового нападу на працівника патрульної поліції, має передувати попередження про намір їх застосування. Попередження повинно бути зроблено достатньо голосно й чітко, не менш як два рази разом із наданням часу, достатнього для припинення правопорушення [5]. Вид спеціального засобу, час початку та інтенсивність його застосування визначаються з урахування обстановки, що склалася, характеру правопорушення й особи правопорушника. Рішення про застосування спеціального засобу приймається службовою особою – командиром підрозділу патрульної поліції, або патрульним поліцейським індивідуально, відповідальним за громадський порядок у визначеній місцевості, якщо ситуація вимагає негайного такого застосування. Будь-яке таке застосування в письмовій формі має бути донесене до відома керівника підрозділу. У кожному випадку застосування спеціальних засобів працівники патрульної поліції зобов'язанні в найкоротші строки забезпечити надання потерпілим або правопорушнику первинної медичної допомоги та доповісти лікарським установам про таке застосування.

Порядок застосування вогнепальної зброї регламентується ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію» та Постановою Кабінету Міністрів «Про затвердження Положення про порядок застосування вогнепальної зброї» від 12.10.1992. Відповідно до положень Закону й Постанови, застосування вогнепальної зброї може здійснюватися лише як крайній захід посадовими особами, яким, відповідно до законодавства, дозволено володіння вогнепальною зброєю. Таке застосування можливе лише за наявності групового або збройного нападу на особу чи працівника поліції, приміщення юридичної особи або з метою знешкодження тварини, що загрожує життю працівника патрульної поліції чи окремим громадянам. Дозволяється також застосування вогнепальною зброєю щодо особи, котра вчинила тяжкий злочин і намагається втекти або спричинити збройний опір, а також з метою термінового зупинення транспортного засобу, на якому намагається втекти правопорушник. Забороняється таке застосування в місцях масових скупчень людей, якщо від цього можуть постраждати сторонні особи, щодо жінок із явними ознаками вагітності, людей похилого віку чи з ознаками інвалідності й малолітніх (крім випадків групових нападів ними на громадян або збройних нападів чи збройного опору), а також біля вогнебезпечних і вибухонебезпечних місць, крім випадків, що супроводжувалися ознаками крайньої необхідності. У кожній окремій ситуації патрульний поліцейський перед застосуванням вогнепальної зброї повинен голосно попередити особу про намір такого застосування, крім випадків, коли життю і здоров'ю працівника чи іншим особам загрожує безпосередня небезпека.

Поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю тільки з метою заподіяння особі такої шкоди, яка є необхідною й достатньою в такій обстановці, для негайного відвернення чи припинення збройного нападу. Працівник патрульної поліції має право оголити зброю і привести її в готовність, якщо вважає, що в обстановці, яка склалася, можуть виникнути підстави для її застосування. Під час затримання злочинців чи правопорушників або осіб, яких працівник запідозрив у скоєнні злочинів чи правопорушень, а також перевірки документів у підозрілих осіб працівник поліції може привести в готовність вогнепальну зброю, що є попередженням про можливість її застосування. Спроба особи, яка затримується працівником поліції з вогнепальною зброєю в руках, наблизитись до нього, скоротивши при цьому визначену ним відстань, чи доторкнутись до зброї дає працівникові міліції право застосувати вогнепальну зброю.

Дискусійним залишається питання, який саме різновид поліцейських примусових заходів повинен бути застосований до правопорушника в тій чи іншій ситуації. У Законі України «Про Національну поліцію» основний наголос робиться на тому, що чинна правоохоронна система передусім повинна забезпечити превенцію будь-якого правопорушення, а не усунення негативних наслідків учиненого. Так, патрульний поліцейський має завжди керуватися принципом відвернення небезпеки правопорушення, а не принципом покарання за правопорушення. Якщо в нього не було можливості відвернути неправомірний намір за допомогою превентивних заходів, йому потрібно завжди

вдаватися спочатку до найменш суворих примусових заходів – фізичного впливу або застосування спеціальних засобів. У будь-якій ситуації бажано це робити не одноосібно, а в щільній групі патрульних поліцейських, з метою не дати можливість правопорушнику спричинити значний спротив, у такий спосіб мінімізувати можливість спричинення тілесних ушкоджень або інших будь-яких суспільно небезпечних наслідків як для патрульних поліцейських, так і для особи правопорушника. Застосування вогнепальної зброї є вимушеним і крайнім заходом відвернення значної суспільної шкоди, тому до неї патрульні поліцейські повинні вдаватися в останню чергу.

Потрібно також зазначити, що наведення вогнепальною зброєю на особу правопорушника та постріли в повітря можуть у відповідних ситуаціях виступати як дуже ефективний захід переконання правопорушника підкоритися законній вимозі патрульного поліцейського й, отже, деякою мірою виступити як превентивний захід. Законодавчо в ст. 46 Закону України «Про національну поліцію» такого повноваження не визначено, але вважаємо, що таке поведіння зі зброєю було б доцільним у випадку, якщо правопорушник поводить себе особливо зухвало або цинічно і створює значні перешкоди у своєму затриманні. Це також ґрунтується й на тій думці, що на практиці роботи патрульних поліцейських таких випадків трапляється дуже багато, вони здебільшого мають позитивні результати затримання, тому внесення відповідних поправок до ст. 46 є бажаним.

Отже, законодавство України містить досить чіткі положення щодо порядку та меж застосування патрульною поліцією превентивних і примусових заходів. Потрібно зазначити, що єдиною спільною ознакою застосування таких заходів є наявність підстав уважати, що особа вчиняє триваюче, продовжуване чи закінчене правопорушення. На нашу думку, найефективнішим способом зменшення різних за напрямом правопорушень є насамперед запобігання їм, тобто виключення самої можливості доведення незаконного наміру до кінця. Аналізуючи сучасний стан суспільних відносин в умовах проведення антитерористичної операції, що спричинило вільний обіг зброї в державі, посилення криміногенної обстановки, можемо констатувати, що положення нормативно-правових актів органів виконавчої влади повинні бути переглянуті та змінені з метою їх пристосування до сучасного стану речей. Потрібно розширити повноваження поліцейського у сфері користування вогнепальною зброєю, зокрема дати можливість застосовувати її як превентивний захід, коли це може швидко призвести до вирішення питання про подолання опору правопорушника, що законно розширить можливості патрульної поліції як органу первинного реагування на зменшення кількості вчинюваних адміністративних і кримінальних правопорушень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Проневич О.С. Проактивна діяльність поліції (міліції) як складова сучасної парадигми охорони правопорядку / О.С. Проневич [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/e-journals/FP/2011-3/11pocpor.pdf.
2. Чумак В.В. Превентивні заходи реагування поліції на правопорушення: досвід Грузії / В.В. Чумак // Вісник Запорізького національного університету. Серія «Юридичні науки». – 2015. – № 2 (I). – С. 95–101.
3. Юнін О.С. Поліція в системі державних органів та забезпечення громадської безпеки / О.С. Юнін // Серія «Право». – 2013. – № 1 (39) – С. 59–63.
4. Колодяжний М.Г. Соціальна спрямованість Закону України «Про Національну поліцію» крізь призму міжнародного досвіду громадського впливу на злочинність / М.Г. Колодяжний [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pbzz_2016_31_9.
5. Тактико-спеціальна підготовка працівників ОВС України: [навчальний посібник] / [С.М. Банах, В.Р. Булачек, І.С. Винярчук, Ю.Р. Йосипів та ін.]. – Львів: ЛьвДУВС, 2011. – 300 с.
6. Братков С.І. Класифікація заходів адміністративного примусу, що застосовуються міліцією / С.І. Братков [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lj.kherson.ua/2014/pravo02/part_3/7.pdf.
7. Про Національну поліцію: Закон України від 2 лип. 2015 р. №580-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40–41. – Ст. 379.

8. Про затвердження положення про порядок застосування вогнепальної зброї: Положення Кабінету Міністрів України від 12.10.1992 № 575 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/575-92-%D0%BF>.
9. Про затвердження Правил застосування спеціальних засобів при охороні громадського порядку : Постанова Ради Міністрів УРСР від 27.02.1991 № 49 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/49-91-%D0%BF>.

REFERENCES

1. Pronevych, A.S. “Proactive policing (police) as a part of the modern paradigm of law enforcement”, available at : http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/e-journals/FP/2011-3/11pocpop.pdf.
2. Chumak, V.V. 2015 (), “Preventive measures responding police offenses : the experience of Georgia”, *Visnyk of Zaporizhzhya national university*, no. 2 (I), pp. 95–101.
3. Yunin, A.S. (2013), “Police in the system of government and public safety”, *Series : Law*, no. 1 (39), pp. 59–63.
4. Kolodyazhnyi, M.G. “Social orientation law of Ukraine On the national police in the light of international experience of social influence on crime”, available at : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pbzz_2016_31_9.
5. Banach, S.N., Bulachek, V.R., Vynyarchuk, I.S., Joseph Y.R. et al. (2011), *Taktyko-spetsialna pidhotovka pratsivnykiv OVS Ukrayiny : navchalnyi posibnyk* [Tactical and special training of policemen Ukraine : textbook], LvDUVS, Lviv, Ukraine.
6. Bratkov, S.I. “Classification of administrative coercion used by police”, available at : http://www.lj.kherson.ua/2014/pravo02/part_3/7.pdf.
7. “National police” : Law of Ukraine on July 2. 2015 №580 VIII, *Visnyk Verkhovnoyi Rady Ukrainy*, 2015, no. 40–41, art. 379.
8. “On approval of provisions on the use of firearms” : Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 12.10.1992 number 575, available at : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/575-92-%D0%BF>.
9. “On approval of Rules of application of special means in protecting public order”, Resolution of the Cabinet of Ministers of USSR from 27.02.1991 number 49, available at : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/49-91-%D0%BF>.

УДК 342.565.4: 342.7: 81 (477)

ПРАВО ОСОБИ НА ЛІНГВІСТИЧНУ (МОВНУ) ДОПОМОГУ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ: ДЕЯКІ ТЕОРЕТИЧНІ, НОРМАТИВНІ ТА ПРАКСЕОЛОГІЧНІ ПИТАННЯ

Коломоєць Т.О., д.ю.н., професор, Заслужений юрист України

*Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна
t_deputy@ukr.net*

У статті аналізується право особи на лінгвістичну (мовну) допомогу в адміністративному судочинстві з акцентом на теоретичні, нормативні і праксеологічні його аспекти. Акцентується на тому, що в наявних наукових джерелах увага вчених-адміністративістів зосереджується на аналізі окремих аспектів цього права в контексті висвітлення більш змістовної проблеми. Водночас питання нормативної реалізації цього права, ефективності його реалізації залишаються майже недослідженими. Автор звертає увагу на множинність і розмаїття нормативних актів, які формують фундамент права особи на лінгвістичну (мовну) допомогу в адміністративному судочинстві, пропонує вести мову про існування комплексного правового інституту права особи на відповідну допомогу в адміністративному судочинстві з превалюванням адміністративно-процесуальної частини. Право особи на лінгвістичну (мовну) допомогу в адміністративному судочинстві